

A szabályalapú döntéshozatal korlátai (alapelvek, diszkréció, méltányosság)

Jog és állambölcselet II. Jögbölcselet

6. előadás

Szabályskeptizmus

- Amerikai realizmus (Holmes, Llewellyn, Frank) – a bíró nem csak mechanikus, formális logikai műveleteket végez.
- A jog alkalmazása nem szillogizmus
- Sőt! A jog élete a tapasztalat, nem a logika
- Szkeptizmus változatai a radikalizmusuk szerint
  - a szabályok emlegetése annak az igazságnak az elfedését szolgáló mítosz, hogy a jog csupán a bíróságok döntéseiből és az azokra vonatkozó előrejelzésekből áll
  - csak a regulatív magatartási szabályokra vonatkozik
  - nem csak a döntéssel, hanem a szkepszis *magukkal a szabályokkal kapcsolatban* is megfogalmazható

Karl Llewellyn

A szabályok merevsége

- A szabály – szemantikai függvény?
- „Ha ... akkor .....” Ha a gépjármű 50 km/h-nál gyorsabban halad, akkor meg kell büntetni.
- Ezeket a szabályokat gépek is tudják alkalmazni.
- Nincsen mérlegelés és nincsen értelmezési helyzet. (Pl. mi a jármű, mi a közút stb.)
- Ilyen szabályokkal könnyen megalkotható az ítélkező automata.
- De a jognak csak a töredéke áll ilyen szabályokból.

A szabályok meghatározatlansága, vitathatósága

- A jog nyitott szövedéke
  - Szándékoltan határozatlan rendelkezések
  - Nem szándékoltan nyitott szavak: az adott esetben nyílnak ki. (Pl. a dolog fogalma) – nyelvi nyitottság
  - Nem szándékoltan nyitott szavak: a szabály céljának meghatározatlansága miatt nyílnak ki. (Pl. „kutyát bevinni tilos”, „fűre lépni tilos”, „fagylalttal a buszra szállni tilos”)
- A jog interpretív természete – csak az értelmezésével, azaz egy hozzáképzelt jogesettel együtt létezik .
- Nemcsak a szabály **tartalmának** megállapítása lehet vitatható, hanem
- Az adott esetre való **alkalmazhatósága** is: vonatkozik-e, s ha igen, mit mond ez a szabály erre az esetre.
- Ez a *helyes jog* problémájáig vezet el.

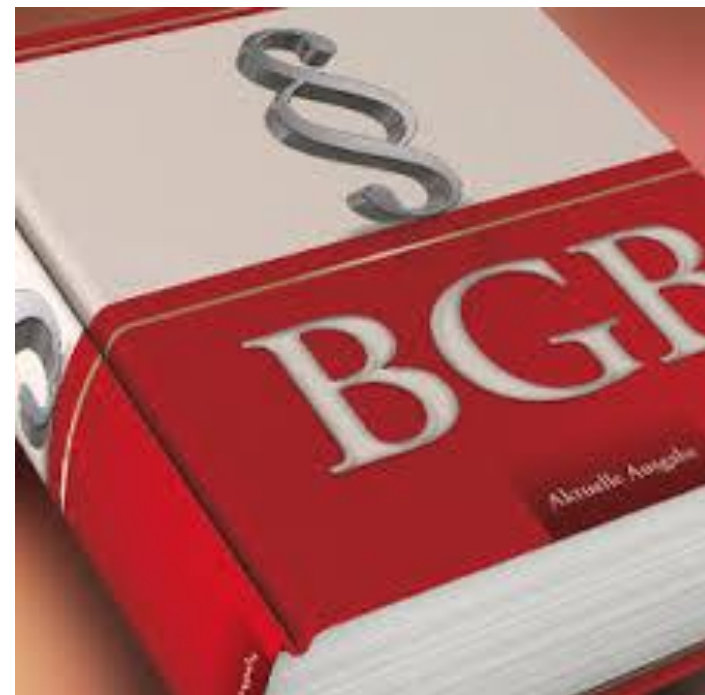
A szabályok pontosítása: szabály és kivétel/feltétel

- A szabályokat többféleképpen pontosíthatjuk.
- A legegyszerűbb módszer az, hogy egyre jobban részletezzük őket.
- Kivételeket állapítunk meg („kivéve, ha...”)
- Feltételeket szabunk („feltéve, hogy...”)
- Definitív rendelkezéseket alkalmazunk. („E törvény alkalmazásában...”)

A szabályok pontosítása: a generálklauzula

- Az általános rendelkezések (pl. jóhiszem és tisztesség) látszólag általánosabbá teszik a szabályt, valójában azonban pontosítják
- Hiszen a szigorúan megfogalmazott szabályok alól kieső, azonban nyilvánvalóan ezek alá tartozó eseteket is „felfogják”
- „*Treu und Glauben*” (jóhiszeműség és tisztesség elve)
  - 1:3. § [A jóhiszeműség és tisztesség elve]
    - (1) A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni.
    - (2) A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.
- A generálklauzula nem is szabály? Hanem ún. elv?

Szabályok és elvek – az elvek típusai

- A jog tele van elvekkel, de különféle absztraktsági fokú elvek vannak.
  - A jog eszméi: az igazságosság elve: *honeste vivere, suum cuique tribuere, alterum non laedere*
  - A jog alapelvei: nem leírt elvek, de a civilizált jogrendszerek rendelkeznek vele: visszaható hatály tilalma, a szerződési szabadság, tulajdon szentsége
  - Egyes jogágak alapelvei: *pacta sunt servanda, nemo plus iuris, nullum crimen* – csak egy jogágra jellemzőek
  - Generálklauzulák: egyes szabályokkal „egybeolvasandóak” – gyakran egy jogintézmény, vagy egy kódex egészét hatják át: pl. jóhiszemű joggyakorlás, joggal való visszaélés tilalma

A szabályok és elvek elméletei

- A jog nemcsak szabályokból áll, hanem tartalmaz olyan elemeket is, amelyek „a törvényeket megelőző *értékrend*, vagy kultúra részei” (Esser);
- Ezek a szabályoktól „logikailag” különböző elvek (principle) és célkitűzések (policy) (Dworkin);
- A bináris (kétértékű) szabályokkal ellentétben *fokozatos* standardok (Katz)
- Az elvek nem rendelkeznek kanonizált, autoritatív, szöveges formával

Ronald Dworkin

Szabályok vs. elvek

- A szabályok „***mindent vagy semmit***” természetűek – Az elveknek ***súlyuk*** van: egyformán érvényes elvek ellentmondóak lehetnek, (pl. az emberi méltósághoz való jog ütközhet mások szólásszabadságával)
- A szabályok ***alkalmazásának köre*** legalább elméletileg pontosan meghatározható; az elvek alá tartozó esetek azonban elméletileg sem sorolhatók fel kimerítően.
- Az érvényesként elismert szabályok a (szillogizmusként elképzelt) döntés alapjául (***premissa maior***) szolgálnak – vagyis beavatkozásuk „kemény és gyors” –, az elvek viszont csak érvként – ***argumentum*** – jelennek meg egy álláspont mellett vagy ellen.

Az elvek típusai

- **Általános elv** – kodifikált elvek

(Saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat – Ptk. 1:4. §)

- **Jogelv** – nem kodifikált:

pl. nemo plus iuris

- **Rövidített hivatkozások** szabályok

csoportjára (pl. a bírósági eljárás nyilvánosságának elve) – (Raz)

A diszkréció (szabad belátás) formái, jelentései

- (1) **Normatív normahiányos** helyzet – szabadságjogok területe
- (2) **Jogmentes tér** – sokáig ilyenek voltak a dohányzással kapcsolatos szabályok, vagy ilyen ma is egy lagzi megrendezésének szabályai
- (3) **Empirikus normahiányos** helyzet (joghézag)
- (4) **Döntési szabadság** – a végrehajtásra, ítélkezésre szándékosan hagyott szabad mozgástér, a döntés átruházása

A végrehajtási típusú (4) diszkréció további típusai

(1) A végrehajtás konkretizálása változatos esetkörben („megfelelő munkafeltételek”, „útviszonyoknak megfelelő” vezetés)

5. § (1) Aki a közúti közlekedésben részt vesz, köteles ...

c) úgy közlekedni, hogy a személy- és vagyonbiztonságot ne veszélyeztesse, másokat közlekedésükben indokolatlanul ne akadályozzon és ne zavarjon.

(2) tól-ig kategóriák, hat-het ragok, tól-ig: büntetéskiszabás

1:5. § [A joggal való visszaélés tilalma]

(2) ... a bíróság a nyilatkozatot ítéletével pótolhatja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el.

Méltányosság

- Epieikeia (görög fogalom)
- Summum ius – summa iniuria
- ***Szabályozott*** az eset csak az ***alkalmazása igazságtalansághoz*** vezet: és az igazságtalanság nem a törvény tartalmában rejlik (hogy ui. az gonosz vagy igazságtalan volna), hanem ***a törvény általánosságában***.
- Három változata
  - Jogfejlesztő méltányosság: Róma, a középkori Anglia (ez egyfajta ideológia)
  - Közjogi méltányosság (könyörületesség, megbocsátás, felmentés, kegyelem)

2003. évi XCII. Tv. 134. § (3) Az adóhatóság a pótlék- és bírságtartozást **kivételes méltányosságból** mérsékelheti (elengedheti) különösen akkor, ha ...
  - Magánjogi méltányosság (érdek-kiegyelítés, de a gyengébb érdekére is tekintettel, pl. hasznonbér mérséklése a termés elmaradása esetén, méltányossági kártérítés)

Ptk. 6:545. § [Kártérítés méltányosság alapján] Ha a károkozónak nincs gondozója, vagy a gondozó felelősségét nem lehet megállapítani, **kivételesen** a vétőképtelen károkozót is **kötelezni lehet** a kár részben vagy egészben való megtérítésére, feltéve, hogy **az eset körülményei és a felek vagyoni viszonyai ezt nyilvánvalóan indokoltá teszik**.